

XV

Futurum I. sloves 3. a 4. konjugace

1. Si bene discēs, ā magistrō et parentibus laudāberis. 2. Libertās populōrum saepe premēbātur, numquam autem opprimētur. 3. Populus noster magnōs honōrēs clāris scriptōribus et poētīs tribuēbat, tribuit, tribuet. 4. Brevi tempore aut patrem vidēbis aut dē patre audiēs. 5. P. Ovidius Nāsō in carminibus suis scribit: „Ōre legār populū perqu(e) ōmnia saēcula fāmā vīvam.“*

6. Iūre pūniēminī, nisi lēgibus pārēbitis. 7. Omnēs dolōrēs tempore minuentur et lēnientur. 8. Virī prūdentēs et sapientēs numquam dīvitiās nimiās cupient. 9. In nostris scholis adulēscētēs etiam temporibus futūrīs bene ēducābuntur, exercēbuntur, excellentur, ērudientur. 10. Nōn semper ā parentibus alēmur et ērudiēmur.

* Úplné znění obou veršů (878 a 879) viz na str. 362.

adulēscēns, *entis, m.* mladý muž;
mladík, jinoch
alō, *is, ere* žít
dolor, *ōris, m.* bolest
etiam také, též, i
excolō, *is, ere* vzdělávat, zušlechtovat
fāma, *ae, f.* pověst, zpráva; sláva
futūrus, *a, um* budoucí, nastávající
iūs, *iūris, n.* právo
lēniō, *is, ire* zmírňovat, zjemňovat
minuō, *is, ere* zmenšovat
nimius, *nimia, nimium* neobyčejně
velký, nesmírný, přílišný

opprimō, *is, ere*, potlačovat
ōs, *ōris, n.* ústa
per (předl. s ak.) přes, skrze, po,
prostřednictvím
prūdēns, *entis* rozumný
Pūblius Ovidius Nāsō, *Pūblii Ovidiū*
Nāsōnis, m. Ovidius; autor *Meta-*
morfōz (Proměn), † r. 17. n. l.
-que (připojuje se přímo za slovo) a, i
saeculum, *i, n.* století
videō, *ēs, ēre* vidět, dívat se

GRAMATIKA

Futurum I. se pozná u sloves 1. a 2. konjugace podle zakončení: -bō, -bis, -bit, -bimus, -bitis, -bunt; u sloves 3. a 4. konjugace podle zakončení:

aktivum: -am, -ēs, -et, -ēmus, -ētis, -ent,

pasivum: -ar, -ēris, -ētur, -ēmur, -ēminī, -entur,

kteřá se přidávají k prezentnímu kmeni.

Aktivum:

sg. 1. leg-am	budu číst, cap-i-am	budu chytat, audi-am	budu slyšet, přečtu, chytím, uslyším
2. leg-ēs	cap-i-ēs	audi-ēs	
3. leg-et	cap-i-et	audi-et	
pl. 1. leg-ēmus	cap-i-ēmus	audi-ēmus	
2. leg-ētis	cap-i-ētis	audi-ētis	
3. leg-ent	cap-i-ent	audi-ent	

Pasívum:

sg. 1. <i>leg-ar</i> budu čten	<i>cap-i-ar</i> budu chytán	<i>audi-ar</i> budu slyšen
2. <i>leg-ēris</i>	<i>cap-i-ēris</i>	<i>audi-ēris</i>
3. <i>leg-ētur</i>	<i>cap-i-ētur</i>	<i>audi-ētur</i>
pl. 1. <i>leg-ēmur</i>	<i>cap-i-ēmur</i>	<i>audi-ēmur</i>
2. <i>leg-ēminī</i>	<i>cap-i-ēminī</i>	<i>audi-ēminī</i>
3. <i>leg-entur</i>	<i>cap-i-entur</i>	<i>audi-entur</i>

Všimněte si rozdílu při zdánlivé formální shodě těchto slovesných tvarů:

2. konjugace

<i>monēs</i>	napomínáš
<i>monet</i>	napomíná
<i>monēmus</i>	napomínáme
<i>monētis</i>	napomínáte
<i>monent</i>	napomínají

3. konjugace

<i>legēs</i>	budeš číst
<i>leget</i>	bude číst
<i>legēmus</i>	budeme číst
<i>legētis</i>	budete číst
<i>legent</i>	budou číst

C V I Č E N Í

- Určete druhy slov a jejich tvary ve větě č. 5!
- Podle čeho poznáme ind. imperfekta, participium přezentiu akt. a futurum I. sloves 1. a 2. konjugace? Které koncovky má futurum I. v jednotlivých konjugacích?
- Přeložte slovesné tvary: scribite, scribitis, scribētis, scribēbāmus, scribam, scribēbam, scribēns; pūniunt, pūnient, pūniēns, pūniēbant; corrigēris, corrigeris, corrigētis, corrigēbātis, corrigēbāris!
- Určete podle slovníku, od kterých sloves jsou tyto tvary: diligēs, movēs, implent, dēcident, crēscēmus, studēmus!

- Dejte postupně do ind. přezentiu a imperfekta věty č. 1, 6, 7! Dejte do 1. osoby sg. věty č. 1, 6!
- Stupňujte příslovce: bene, prūdenter, opulentē
- Určete pád ve větě č. 4 brevī tempore, ve větě č. 9 temporibus futūrīs?

V 5. větě je citát z Ovidiova doslovu k Metamorfózám. Ovidius zde předpovídá svou budoucí slávu právě tak, jak to učinil Horatius v poslední básni III. knihy svých Ód a podle jejich vzoru i básník Ján Hollý v ódě Na Imricha Štvrteckého.

Srovnejte části zmíněných básní:

Ovidius:

Onen den, jenž na tělo mé má toliko právo,
nechat si ukončí, až bude chtít, můj nejistý život:
lepší mé bytosti část se vysoko nad hvězdy vznesl
na věčný čas, i bude mé jméno nezničitelné!
Po široším světě, jenž moci je podroben římské,
národ bude mě číst; a nejsou-li předtuchy pěvců
klamné, budu já žít svou pověstí po všechny věky.

(Přeložil F. Stiebitz)

Horatius:

Zcela nezemru já; valná mé bytosti část
ujde Moraně zlé: porostu věčně mlád
slávou v budoucí věk...

(Přel. Ot. Jiráni)

Hollý:

Roznášet sa budem po krajanských pestovan ústach,
kde Váh, kde ostrý bubľe Hron,
i kde preohromné do nebeskej výšky hrdými
temenmi Tatry vbíhajú;
Těž kade nad Moravú a hučicu prúdami Labú
ludné sa mestá pyšňajú.

Ba všem, keď väčšia vzájomnosť príde ke Slávom,
jak už prichádza vítaná,
aj Visla aj široká v toku Volga i Dráva i Sáva
mňa s mými znáť budú spevmi.

DE NOMINIBUS ROMANORUM

Civibus Rōmānīs tria nōmina erant: primum erat praenōmen, secundum nōmen gentilicium (gentile), tertium cōgnōmen. Fundamentum nōminis Rōmānī erat nōmen gentilicium. Nōmen gentilicium genus, cōgnōmen singulās familiās ūnūs gentis significābat. Ita Cicerōnī, clarissimō scriptōrī Rōmānō, praenōmen erat Mārcus, nōmen gentilicium Tullius (gens), cōgnōmen Cicerō (familia). Numerus praenōminum parvus erat. Itaque Rōmānī in libris prō praenōmine prīmam tantum litteram ūsurpābant, ut prō Gāiō C., prō Lūciō L., prō Mārcō M., prō Pūbliō P., prō Quīntō Q.

trēs, tria tři — **prīmus, a, um** první — **praenōmen, inis, n.** osobní jméno (naše křestní jméno) — **secundus, a, um** druhý — **gentilicium, a, um** nebo **gentilis, e** rodový — **tertius, a, um** třetí — **cōgnōmen, inis, n.** příjmení — **fundamentum, i, n.** základ — **singulī, ae, a** jednotliví — **familia, ae, f.** rodina — **ūnus, a, um** (gen. *ūnūs* pro všechny tři rody) jeden — **significō, ās, āre** označovat — **ita** tak — **numerus, i, m.** počet — **prō** (předl. s abl.) pro, místo — **tantum** pouze — **ūsurpō, ās, āre** používat — **littera, ae, f.** písmeno — **ut** jako, například

Srovnejte latinská jména s ruskými.

4. deklinace

Vzory: *exercitus, exercitūs, m.*
cornū, cornūs, n.

1. Hostēs nōn timēmus, nam cum nostrō exercitū fortī facile vincēmus. 2. Senātui et magistrātibus Rōmānīs māximī honōrēs tribuēbantur. 3. Magistrātūs lēgibus pārere dēbent. 4. Cursus vitae hominis brevis est, sed cāsūs hominum saepe variī sunt. 5. Homō habet manum dextrām et manum sinistram.

6. Manus in medicīnā extrēmitās superior nōminātur. 7. Saepe parvā militum manū magna hostium multitudō superābātur. 8. In dextrō cornū ācrius quam in sinistrō pugnābātur. 9. Cornua cervōrum pulcherrima sunt. 10. Usus est magister optimus; itaque semper memoriā exercēte!

cāsus, ūs, m. pád, případ, osud

cervus, i, m. jelen

cornū, ūs, n. roh, paroh; křídlo
(v boji)

cursus, ūs, m. běh

idēbeō, ēs, ēre být dlužen, povinen;
mít povinnost, muset

dexter, t(e)ra, t(e)rum pravý

exercitus, ūs, m. vojsko

extrēmitās, ātis f. okraj; končetina

facile snadno, lehce
 habēo, ēs ēre mít
 magistrātus, ūs, m. úřad, úředník
 manus, ūs f. ruka, hrstka
 medicina, ae, f. lékařství
 multitudō, inīs, f. množství
 nōminō, ās, āre jmenovat, nazývat

senātus, ūs, m. senát; nejvyšší po-
 radní a vládní sbor v Římě
 sinister, tra, trum levý
 superior, ius (komparativ) horní
 ūsus, ūs, m. užívání, užitek, praxe
 varius, varia, varium pestrý, různý;
 proměnlivý, nestálý

GRAMATIKA

Vzor pro maskulina 4. deklinace:

sg.	pl.
nom. exercit-us vojsko	exercit-ūs
gen. exercit-ūs	exercit-uum
dat. exercit-uī	exercit-ibus
ak. exercit-um	exercit-ūs
vok. = nom.	= nom.
abl. exercit-ū	exercit-ibus

Podle vzoru *exercitus* se skloňují substantiva 4. deklinace zakončená v nom. sg. na -us, v gen. sg. na -ūs. Většinou jsou maskulina kromě několika, jako např. *manus, ūs, f.* ruka.

Vzor pro neutra 4. deklinace:

sg.	pl.
nom. corn-ū roh, křídlo	corn-ua
gen. corn-ūs	corn-uum
dat. corn-ū	corn-ibus
ak. = nom.	= nom.
vok. = nom.	= nom.
abl. corn-ū	corn-ibus

Substantiva 4. deklinace zakončená v nom. sg. na -ū, v gen. sg. na -ūs jsou neutra.

Všimněte si!

1. substantiva zakončená na -us, gen. -ī
2. dekl. m. — *servus*
2. substantiva zakončená na -ūs, gen. -ūtīs
3. dekl. f. — *virtūs*
3. substantiva zakončená na -us, gen. -oris, -eris, -uris
3. dekl. n. — *corpus*
4. substantiva zakončená na -us, gen. -ūs
4. dekl. m. — *exercitus*

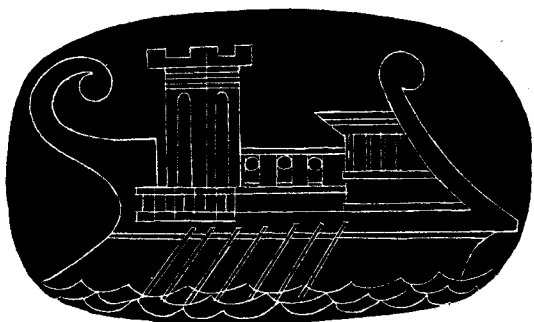
CVIČENÍ

- a) Do kterých deklinací mohou patřit substantiva zakončená v nom. sg. na -us? Uveďte příklady z probraných slov!
- b) Určete pády: temporis brevis, amīcīs meīs, amīcum meum; nostrī exercitūs fortīs, nostrī exercitūs fortēs, nostrōs exercitūs fortēs; manūs dextrae, manūs dextrās, manus dextra, cornua dextra, cursū brevī, cursū brevī!
- c) Stupňujte: nōmina pulchra, magister bonus, cōnsilium facile!
- d) Přeložte slovesné tvary: timēbam, vincam, vincētur, vincitur, tribuēbāmus, superābimus, exercēbis, exercēris, exercētīs, castigābiminī, este!
- e) Vyhleďte v této lekci adjektiva a stupňujte je, pokud se dají stupňovat!
- f) Jaký je významový rozdíl mezi dēbeō a habeō? je v 1. větě příslovce facile utvořeno pravidelnou příponou?
- g) Nahraďte v 1. větě slovo exercitus slovem militēs!
- h) S kterými latinskými slovy souvisejí slova: legální, nominace, nominativ, manuální, superiorita, úzus? Použijte jich ve větách!

ŽIVÁ LATINSKÁ SLOVA

Quot capita, tot sententiae.
 Paria iura — paria officia.
 Prior tempore, potior iure.
 Repetitiō est māter studiōrum.
 Salūs patriae — suprēma lēx.

quot-tot kolik-tolik — **caput, itis, n.** hlava; hlavní město — **sententia, ae, f.** názor — **pār, paris** stejný — **prior, prius** dřívější, přednější — **potior, ius** schopnější, mocnější — **repetitiō, ōnis, f.** opakování — **studium, ii, n.** snaha, úsilí, studium — **salūs, ūtis, f.** blaho, spása — **suprēmus, a, um** nejvyšší

Římská válečná loď

5. deklinace

Vzor: *diēs, diēi, m., f.*

1. Longitūdō diērum et noctium varia est aestāte et hieme; aestāte diēs longiōrēs, noctēs breviōrēs sunt. 2. Salūs rei pūblicae suprēma lēx. 3. Frāter meus in herbāriō suō variās herbārum speciēs habet. 4. Rēs minima saepe rērum mākīmārum principium est. 5. Librōs T. Lucrētii Cāri, Dē rērum nātūrā legēmus.

6. Semper fidī erimus rei pūblicae nostrae et prō libertāte nostrae rei pūblicae liberae fortiter pugnābimus. 7. Laudāri ā magistris magnō honōri discipulis est. 8. Sī nullā rē ab officiis dēterrēbimini, iūre ab omnibus viris probis laudābimini.

diēs, ēi, m., f. den
herba, ae, f. bylina, rostlina
herbārium, ii, n. herbář
longitūdō, inis, f. délka
longus, a, um dlouhý
Titus Lucrētius Cārus, Titi Lucrētii

Cāri, m. Titus Lukretius Karus;
 římský materialistický filosof a básník v 1. st. př. n. l.
magnō honōri esse (dat. účelový)
 být k velké poctě, velkou poctou
nātūra, ae, f. příroda, přirozenost

nūllus, a, um (gen. *nūllius* pro všechny tři rody, dat. *nūlli* pro všechny tři rody) žádný

prīncipiūm, ů, n. začátek, prvopočátek

pūblicus, a, um veřejný
rēs, rei, f. věc

rēs pūblica, rei pūblīcae, f. (věc veřejná =) stát

rēs pūblica libera, rei pūblīcae liberae, f. svobodný stát = republika

salūs, ůtis, f. blaho, spása

speciēs, ēi, f. pohled; vzhled; druh
suprēmus, a, um nejvyšší, nejhořejší

GRAMATIKA

Substantiva zakončená v nom. sg. na *-ēs*, v gen. sg. na *-ēi (-eī)* patří do 5. deklinace. Všechna jsou feminina (*diēs, diēi, m. i f. den*).

Vzor: *diēs, ēi, m., f.*

	singulár	plurál
nom.	<i>di-ēs</i> den	<i>di-ēs</i> dni
gen.	<i>di-ēi</i>	<i>di-ērum</i>
dat.	<i>di-ēi</i>	<i>di-ēbus</i>
ak.	<i>di-em</i>	<i>di-ēs</i>
vok.	= nom.	= nom.
abl.	<i>di-ē</i>	<i>di-ēbus</i>

Kmenová samohláska *-ē* se zkracuje v gen. a dat. sg., jestliže před ní předchází souhláska. Srovnej:

gen.	<i>diēi</i>	<i>rei</i>
dat.	<i>diēi</i>	<i>rei</i>

CVIČENÍ

- a) Určete pády: *rem pūblicam, diē longō, diēi longō, diēi longī, diēs longī, diēs longōs, magistrātūi optimō, magistrātū optimō, diērum et noctium, speciēs variae, speciēs variās, speciēs varia, speciē variā, speciēi variae; rēs māximāe, rēs māximās!*
- b) Přeložte slovesné tvary: *habēbāmus, habēbās, habēbimus,*

- legitis, legētis, legēris, legeris, pugnābis, pugnātis, nocēbimus, dēlēri, legī, lege, erunt, erant, erō!*
- c) Dejte do plurálu větu č. 3! Do singuláru věty č. 1, 8! Do ind. imperfekta větu č. 6!
- d) Co znamenají a s kterými latinskými slovy souvisejí tato slova: *diář, naturální (dávky), publikovat, reálný, specialita?*
- Srovnejte významový rozdíl ve slovních spojeních: *fyzikální princip a vyšší princip ve stejnojmenné Drdově povídce, která byla též zfilmována.*

CHVÁLA EPIKURA

Lukretius Karus byl přívržencem řeckého materialistického filosofa Epikura. Jeho nadšení pro Epikura lze pozorovat hned na začátku básně *Dē rērum nátūra* ve verších 62—79, které jsou zde uvedeny v českém překladu Josefa Koláře:

Před zraky lidský život dřív ležel hanebně v prachu,
náboženství svou silou jej na zemi tlačilo těžce,
vyklánějíc svou hlavu sem dolů s nebeských krajů
a svým pohledem zlým všem lidem smrtelným hrozc.
Nejprve on, řecký člověk, se odvážil zdvihnouti vzdorně
vzhůru smrtelné zraky a první se postavil vzdorně.
Stará o bozích báje ni blesky ni bouřící nebe
nedovedly ho zkrušit, ba naopak tím ještě více
dráždily bystrého ducha, že první rozrazit toužil
pevné závory bran, jež skrývaly tajemství světa.
Lidský bujarý duch byl vítězem tedy a směle
pronikl daleko vpřed až za světa ohnivě hradby.
Celý nezměrný prostor svou myslí prošel a duchem;
odtud nám přináší vítěz, co může, co nemůže vzniknout,
jakým způsobem čemu jsou hranice možnosti jeho
vytčeny přesně a mezník, jenž stojí zasazen v hloubce.
Proto zas náboženství teď oplátkou na zemi leží
nohama šlapáno v prach, — nás zdvíhá vítězství k nebi.

Latinské ukázky z Lukretia viz na str. 302—305.

ŽIVÁ LATINSKÁ SLOVA

Bonā fidē.

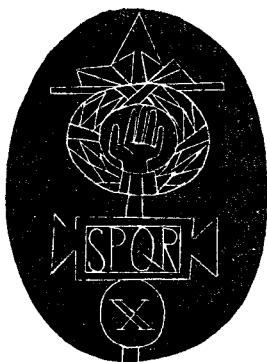
Ēst modus in rēbūs, sunt cērti dēnique finēs.

Lāpsus linguae.

Pēr risum multum poteris cōgnōscere stultum.

Sine labōre nōn erit pānis in ōre.

fidēs, ēi, f. víra, důvěra; **bonā fidē** v dobrém úmyslu — **modus, i, m.** míra, způsob — **certus, a, um** určitý, jistý — **dēnique** konečně; vůbec, zkrátka — **finēs, ium, m.** hranice — **lāpsus, ūs, m.** pád, sesmeknutí — **lāpsus linguae** přereknutí — **risus, ūs, m.** smích — **cōgnōscō, is, ere** poznat — **stultus, a, um** hloupý — **pānis, is, m.** chléb

Znak římské legie

Osobní, přivlastňovací a zvratná zájmena

1. Apud Rōmānōs prōverbium erat: Hodiē mihi, crās tibi.
2. Ego diligam tē, tū diligēs mē. 3. Nōs sumus memorēs vestri vestrōrumque parentum, vōs autēm memorēs este nostrī temporibus periculōsis! 4. Pauci nostrum et vestrum centum annōs implēbunt.
5. Nostrā rē publicā liberā nihil cārius vōbīs esse dēbet.
6. Calamitatēs et rēs adversae cīvium vestrōrum nōs movēbant. 7. Homō stultus māximē sibi nocēbat et nocēbit. 8. Crēdite vōbīs et parentibus vestris! 9. Vōs vestraque fortiter dēfendite!
10. Viri docti in sē divitiās suās habent.

adversus, a, um protivný, nepřítivný;
rēs adversae, rerum adversarum, f.

nepřítivné poměry, neštěstí

apud (předl. s ak.) u

calamitās, ātis, f. nehoda, neštěstí

centum sto; *centum annī* sto roků

crās zítra

crēdō, is, ere věřit

dēfendō, is, ere bránit, chránit

diligō, is, ere milovat, mít rád

doctus, a, um učený

impleō, ēs, ēre naplnit, doplnit; *implere annōs* dožít se roků

memor, oris pamětlivý; *memor sum patris* pamatuji na otce

pauci ae, a málokteří

periculōsus, a, um nebezpečný

prōverbium, ūi, n. přísloví, pořekadlo

stultus, a, um hloupý, pošetilý

suus, sua, suum svůj (ve vztahu k 3. osobě)

GRAMATIKA

Osobní zájmena (*prōnōmina persōnālia*)

ego, tū, nōs, vōs

sg. nom.	<i>ego</i>	já	<i>tū</i>	ty
gen.	<i>meī</i>		<i>tui</i>	
dat.	<i>mihi</i>		<i>tibi</i>	
ak.	<i>mē</i>		<i>tē</i>	
abl.	<i>mē</i>		<i>tē</i>	
pl. nom.	<i>nōs</i>	my	<i>vōs</i>	vy
gen.	<i>nostrī</i>	nás	<i>vestrī</i>	vás
	<i>nostrum</i>	z nás	<i>vestrum</i>	z vás
dat.	<i>nōbīs</i>		<i>vōbīs</i>	
ak.	<i>nōs</i>		<i>vōs</i>	
abl.	<i>nōbīs</i>		<i>vōbīs</i>	

Pro 3. osobu sg. i pl. se užívá buď ukazovacího zájmena *is, ea, id* (viz str. 126) nebo osobního zvratného zájmena:

nom.	—
gen.	<i>sui</i>
dat.	<i>sibi</i>
ak.	<i>sē</i>
abl.	<i>sē</i>

Pozor! *mēcum* se mnou
tēcum s tebou

nōbiscum s námi
vōbiscum s vámi

sēcum s sebou

Privlastňovací zájmena (*prōnōmina possessiva*)

<i>meus, mea, meum</i>	můj	<i>noster, nostra, nostrum</i>	náš
<i>tuus, tua, tuum</i>	tvůj	<i>vester, vestra, vestrum</i>	váš
<i>suus, sua, suum</i>	svůj	(privlastňovací zájmeno zvratné)	

Zvratného zájmena osobního (*sui, sibi, se, se*) a **zvratného zájmena privlastňovacího** (*suus, sua, suum*) se v latině užívá jen pro 3. osobu sg. a pl. Je-li sloveso v 1. nebo ve 2. osobě, užívá se v latině příslušného zájmena 1. nebo 2. osoby. Proto při překladu do češtiny třeba dát pozor, abychom příslušné osobní nebo privlastňovací zájmeno překládali správně zájmenem zvratným, např.:

<i>Crēdō mihi et patrī meō.</i>	Věřím sobě a svému otci.
<i>Crēdis tibi et patrī tuō.</i>	Věříš sobě a svému otci.
<i>Crēdit sibi et patrī suō.</i>	Věří sobě a svému otci, atd.

Podobně:

<i>Omnia mea mēcum portō.</i>	Všechno své nosím s sebou.
<i>Omnia tua tēcum portās.</i>	Všechno své nosíš s sebou.
<i>Omnia sua sēcum portat.</i>	Všechno své nosí s sebou, atd.

V užívání zvratných zájmen se s latinou shoduje němčina, francouzština, angličtina a španělština:

v němčině: Ich liebe meinen Vater. Mám rád svého otce.
ve francouzštině: J'aime mon père.
v angličtině: I love my father.
ve španělštině: Amo a mi padre.

C V I Č E N Í

- a) Časujte ve všech osobách vždy s českým překladem větu:
Dēfendō mē.
- b) Určete pády: *hominem stultum, temporum periculōsorum, virōs prūdentēs, viri prūdentēs, viri prūdentis, brevī diē, brevī diēi, rē parvā!*
- c) Jaký ablativ je *temporibus, periculōsis* ve větě č. 3, *nostrā rē pūblicā liberā* ve větě č. 5?
- d) Přeložte slovesné tvary: *dēfendēbant, dēfendar, dēfendēmus, dēfenduntur, dēfendēris, dēfenderis, dēfendētis, dēfenditis, dēfendite; adeste, absumus, oberāmus, possunt, prōderō, poteram; movēbās, movēbunt, crēdent!*
- e) Dejte do singuláru věty č. 3, 8, 9! Do plurálu věty č. 1, 2, 7!
- f) Vysvětlete původ a význam těchto slov v češtině: *defenzíva, defenzívní, kalamita, kredit, movitý* (majetek).